

نقش دادستان در پیشگیری از وقوع جرم

رجب گلدوست جویباری *

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۲/۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۳/۱۶

چکیده

به موجب بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، پیشگیری از وقوع جرم با پیش‌بینی اقدامات مناسب و وظیفه‌ی قوه قضاییه می‌باشد. ناگفته پیداست که این قوه به تنهایی و بدون یاری و همکاری قوای دیگر قادر به انجام این وظیفه‌ی مهم نبوده و نمی‌باشد. انجام این وظیفه نیاز به هماهنگی میان قوا و طراحی کیفیت ارتباط و پیش‌بینی راه‌حل‌ها و سازوکارهای مناسب و مفید در این زمینه دارد، لیکن قوه قضاییه در تشکیلات درونی خویش نیز نیازمند سازوکارهای مناسب در راستای پیشگیری از وقوع جرم است. دادستان به عنوان رییس دادسرا می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرم نقش مهمی ایفا کرده و بخشی از وظایف قوه قضاییه را در این زمینه محقق سازد. در این مقاله تلاش می‌شود نقش دادستان به لحاظ جایگاه سازمانی او در دستگاه قضایی و عضویت در نهادها و سازمان‌های دولتی از قبیل ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی، ستاد پیشگیری و مبارزه با جرایم خاص و شورای حفظ حقوق بیت‌المال در امور اراضی و منابع طبیعی، در پیشگیری از وقوع جرم مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

کلیدواژگان: دادستان، پیشگیری از وقوع جرم، پیشگیری وضعی، پیشگیری سازمانی، بزه‌کاری.

مقدمه

دادسرا بخش مستقلی از قوه قضاییه است که در راس مبارزه با جرایم و دستگیری مجرمین قرار دارد؛ به ویژه جرایمی که واجد جنبه‌ی عمومی بوده یا جنبه‌ی عمومی آن بر جنبه‌ی خصوصی غلبه دارد. مقامات دادسرا که متشکل از دادستان، بازپرس و دادیار است با یاری پرسنل اداری

* استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی. R-goldoust@sbu.ac.ir

وظیفه‌ی خطیر تشکیل پرونده‌ی کیفری و انجام تحقیقات مقدماتی و تحصیل ادله‌ی ارتکاب جرم را برعهده دارند و البته دادستان به عنوان مدعی‌العموم نقش برجسته و تعیین‌کننده‌ای در این خصوص داراست. بدیهی است انجام وظیفه‌ی مقامات قضایی دادسرا در این راستا عملاً پس از ارتکاب جرم شروع می‌شود. این وظایف مطابق قانون آیین دادرسی کیفری از ماده ۱ تا ۱۷۶ این قانون پیش‌بینی شده است.

با این حال، هم به لحاظ نظری و هم به لحاظ عملی و کاربردی مقامات قضایی دادسرا خصوصاً دادستان می‌توانند در پیشگیری از وقوع جرم نقش کلیدی و اساسی داشته باشند. در این مقاله تلاش می‌شود با استفاده از مواد قانون آیین دادرسی کیفری و سایر قوانین کیفری رسالت مقامات قضایی دادسرا به ویژه دادستان که مسئولیت ریاست و نظارت بر کار مقامات قضایی و ضابطین دادگستری را برعهده دارد، بررسی و تبیین شود. همچنین تلاش می‌شود مصادیق و مواردی که در قوانین و مقررات جاری بر نقش دادستان در پیشگیری از وقوع جرم اشاره دارند و یا وظایفی را که برای دادستان در میدان عمل می‌توان در این راستا پیش‌بینی کرد مورد بحث و بررسی قرار گیرد. به این منظور، در گفتار اول مقاله به وظایف دادستان در پیشگیری از وقوع جرم از منظر سازمانی و تشکیلاتی اشاره می‌کنیم و در گفتار دوم به تبیین وظایف و نقش دادستان در پیشگیری از وقوع جرم از منظر پیشگیری وضعی خواهیم پرداخت.

گفتار اول: پیشگیری از وقوع جرم از منظر سازمانی

در قوانین مختلف برای دادستان کل کشور و به تبع آن دادستان‌های شهرستان‌ها وظایفی پیش‌بینی گردیده که اجرای آن‌ها در پیشگیری از وقوع جرم نقش موثری دارد.

الف: عضویت در ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی

ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی به موجب بخش‌نامه ریاست محترم قوه قضاییه در تاریخ ۱۳۸۳/۷/۲۶ در تهران و شهرستان‌ها تشکیل گردید.^۱ یکی از اعضای موثر و فعال این ستاد

^۱ نقره کار، محمدصالح، نقش دادستان در صیانت از حقوق عامه، انتشارات جنگل، ۱۳۸۸، ص ۱۴۲.

دادستان است. هدف از تشکیل این ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر در راستای اجرای بندهای ۴ و ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی در جهت پیشگیری از وقوع جرم می‌باشد. به موجب مواد ۴ و ۶ این بخش‌نامه، دادستان کل کشور رییس شورای مرکزی و دادستان هر شهرستان عضو ستاد پیشگیری محسوب می‌شوند. بنابر این، دادستان کل کشور و دادستان‌های شهرهای مختلف به عنوان عضو فعال ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی می‌توانند نقش موثری در پیشگیری از وقوع جرم داشته باشند؛ به ویژه دادستان می‌تواند با ایجاد هماهنگی بین ارگان‌های ذیربط از قبیل ناجا، بسیج، ستاد امر به معروف و نهی از منکر، دادر، زندان، وزارت اطلاعات و دیگر نهادها، و پیش‌بینی راه‌حل‌های مناسب و سازگار با عرف هر شهر و رعایت هنجارها و روابط اجتماعی حاکم، شیوه‌های مناسب و مفیدی را اتخاذ نماید که در پیشگیری از وقوع جرم موثرند. آموزش پرسنل نهادهای مختلفی که در ستاد پیشگیری عضویت دارند توسط مقامات قضایی دادر به ویژه دادستان هر شهر می‌تواند آن‌ها را در نحوه‌ی تعامل با مردم خصوصاً جوانان، کارآمد کند، به نحوی که با به‌کارگیری شیوه‌ی درست و متعارف با رعایت موازین شرعی و قانونی نقش خطیر خویش در پیشگیری از وقوع جرم را ایفا نمایند.

بر همین اساس کوتاهی در آموزش پرسنل و نهادهای ذیربط، پیشگیری از وقوع جرم را دشوار کرده و حتی در مواردی به واسطه‌ی عملکرد مامورین می‌تواند به افزایش ارتکاب جرم نیز دامن بزند. بنابر این، نقش دادستان در این زمینه بسیار حساس و خطیر است. دادستان باید با نظارت بر عملکرد اعضای ستاد پیشگیری و حفاظت اجتماعی اطمینان حاصل کند آن‌ها از چارچوب وظایف خویش فراتر نروند و تا جای ممکن از اقدامات خودسرانه و خلاف قانون کاسته شود. از همین رو، آموزش کافی و آشنا کردن اعضای ستاد با وظایف قانونی خویش می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرم نقش موثر و کارآمدی داشته باشد.

ب: عضویت در ستاد پیشگیری و مبارزه با جرایم خاص

به موجب دستورالعمل ریاست قوه قضاییه، ستادهای پیشگیری و مبارزه با جرایم خاص در سراسر

کشور با محوریت دادستان مرکز استان تشکیل شده است.^۱ دادستان هر شهرستان در ستاد مذکور عضویت دارد و تحت نظارت دادستان مرکز استان در جهت پیشگیری از جرایم خاص و ارائه‌ی راه‌کارهای مناسب ایفای وظیفه می‌نماید.

منظور از جرایم خاص جرایم اقتصادی و یا سازمان‌یافته علیه اموال عمومی یا اموال مردم است که با استفاده از رانت یا تشکیل شبکه‌های کلاهبرداری و اختلاس ارتکاب می‌یابند. همچنین جرایم علیه امنیت از دیگر جرایم خاص محسوب می‌شوند. ستاد مذکور به طور ویژه در جهت پیشگیری از وقوع این نوع جرایم باید اقدامات لازم و کافی را معمول دارد. این که در عمل تا چه اندازه دادستان کل کشور و دادستان‌های مراکز استان یا شهرستان‌ها در ایفای این نقش موفق بوده‌اند و تا چه میزان کارنامه‌ی ستادهایی چون ستاد پیشگیری و مبارزه با جرایم خاص مثبت بوده یا خیر نیازمند ارائه‌ی آمارهای واقعی از سوی قوه قضاییه است که تا کنون چنین آماری دست‌کم در اختیار افکار عمومی و یا مراکز علمی و پژوهشی از قبیل دانشگاه‌ها قرار نگرفته است.

با وجود این، تردیدی نیست که دادستان با حضور فعال و موثر در این ستاد می‌تواند با ارائه‌ی راه‌کارها و روش‌های نظارتی یا اجرایی در جهت پیشگیری از وقوع جرایم خاص نقش اساسی و کارآمدی داشته باشد. به ویژه با آموزش‌های مناسب و کافی به مامورین نهادهای عضو از قبیل اداره اطلاعات و نیروی انتظامی می‌توان انتظار داشت ارتکاب جرایم خاص و سنگین که گاه جنبه‌ی ملی پیدا می‌کنند رو به کاهش گذارد.

ج: عضویت در شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم

به موجب ماده ۲ قانون مصوب ۱۳۸۴، در اجرای بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی مبنی بر اقدام مناسب (قوه قضاییه) برای پیشگیری از وقوع جرم، اصلاح مجرمین و اتخاذ سیاست‌های جامع، هماهنگ و اثربخش با مشارکت مردم، اجتماعات عمومی و نهادهای غیر دولتی، شورایی به نام شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم به ریاست رئیس قوه قضاییه و مرکب از سایر مسئولین از جمله دادستان کل کشور تشکیل گردیده است.

^۱ همان، ص ۱۴۳.

ماده ۳ قانون یادشده وظایف شورای عالی پیشگیری از جرم را به این شرح اعلام داشته است:

۱. تصویب طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری از جرم
۲. تبیین نقش و وظایف هر یک از دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی در امر پیشگیری از جرم در چارچوب وظایف قانونی آن‌ها
۳. اتخاذ تدابیر مناسب به منظور هماهنگی و توسعه همکاری بین دستگاه‌های مسئول در امر پیشگیری از جرم
۴. بررسی لوایح مورد نیاز برای پیشگیری از جرم
۵. اقدام مناسب برای اصلاح قوانین و مقررات جرم‌زا
۶. اتخاذ سیاست‌های لازم برای توسعه و گسترش فرهنگ پیشگیری از جرم
۷. اتخاذ تدابیر لازم برای جلب مشارکت مردم و نهادهای مدنی در تهیه، تدوین و اجرای طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری از جرم
۸. ارزیابی نتایج اجرای طرح‌ها، برنامه‌ها و عملکرد دستگاه‌های مسئول در زمینه پیشگیری از جرم
۹. تخصیص اعتبارهای لازم و استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود در زمینه پیشگیری از جرم.

بر اساس ماده ۵ قانون مذکور، به منظور ایجاد هماهنگی در اجرای طرح‌ها، پیشگیری، تشویق نوآوری‌های منطقه‌ای و تقویت سازوکارهای محلی در این زمینه، شورای استانی پیشگیری از جرم به ریاست کل دادگستری استان و مرکب از چند مسئول استانی تشکیل می‌گردد که از جمله آن‌ها دادستان مرکز استان می‌باشد. همچنین در تبصره ۲ همین ماده پیش‌بینی شده شورای استانی پیشگیری از جرم در صورت نیاز می‌تواند نسبت به تشکیل شورای شهرستانی پیشگیری از جرم به ریاست رییس دادگستری شهرستان اقدام کند که قطعاً یکی از اعضای آن دادستان عمومی و انقلاب همان شهرستان می‌باشد.

بنابر این، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، دادستان کل کشور، دادستان مرکز استان و دادستان هر شهرستان به عنوان عضو فعال شورای پیشگیری از جرم مسئولیت خطیر و سنگینی در جهت پیشگیری از وقوع جرم دارند که با استفاده از این موقعیت قانونی می‌توانند با پیشنهادها، مفید و کارآمد و ارائه راه‌حل‌های اجتماعی و محیطی به اقتضای امکانات محلی

در جهت پیشگیری از وقوع جرم با کمک نهادها و ادارات عضو اقدامات لازم را معمول دارند. این که تا چه اندازه شورای عالی پیشگیری از جرم و شوراهای استانی در انجام وظایف قانونی خویش موفق بوده‌اند و نیز این که در کدام شهرها شورای پیشگیری تشکیل شده است، نیاز به ارائه‌ی آمار و گزارش‌های سالیانه دارد که البته تا کنون چنین آمار یا گزارشی منتشر نشده تا میزان فعالیت و کارآمدی شوراهای مذکور مورد ارزیابی قرار گیرد.

ماده ۶ قانون مصوب ۱۳۸۴ وظایف شورای استانی پیشگیری از جرم را به این شرح برشمرده است:

۱. اجرای مصوبات و سیاست‌های شورای عالی پیشگیری از جرم در سطح استان
 ۲. اتخاذ تدابیر هماهنگ استانی بر اساس سیاست‌های ملی پیشگیری از جرم
 ۳. بررسی، تصویب و ارزیابی طرح‌های استانی و شهرستانی پیشگیری از جرم و فراهم آوردن امکانات و بسترهای لازم برای اجرای آن
 ۴. برنامه‌ریزی برای سهیم کردن دیدگاه‌ها و نظرات شهروندان و ساکنان محله‌ها در تهیه و تنظیم برنامه‌های پیشگیری از جرم
 ۵. به‌کارگیری و جلب مشارکت نهادهای غیر دولتی و مردمی در اجرای طرح‌های پیشگیری از جرم
 ۶. ارائه‌ی گزارش‌های منظم و ادواری از اجرای طرح‌ها و برنامه‌های استانی پیشگیری از جرم به شورای عالی
 ۷. هدایت شوراهای شهرستانی پیشگیری از جرم و نظارت بر عملکرد آن.
- چنان که ملاحظه می‌شود دادستان به عنوان یک عضو فعال در شوراهای استانی یا شهرستانی پیشگیری از وقوع جرم می‌تواند نقش موثر و اثرگذاری را ایفا نماید. انجام این مسئولیت خطیر نیازمند فرصت کافی و صبر و حوصله‌ی فراوان است که متأسفانه اکثر دادستان‌ها به علت حجم بالای کار و تمرکز در امر تعقیب متهمین و پیگیری پرونده‌های ارجاعی از چنین فرصت و موقعیتی برخوردار نبوده و به همین دلیل در راستای پیشگیری از وقوع جرم ضعیف عمل می‌کنند.

د: عضویت در شورای حفظ حقوق بیت‌المال در امور اراضی و منابع طبیعی

در سال ۱۳۸۳ با دستور رییس قوه قضاییه، در راستای حفاظت از اراضی ملی و منابع طبیعی و حمایت از حقوق عامه و پیشگیری از تخریب و تصرف اراضی و منابع طبیعی و در اجرای اصول ۴۹-۴۵، ۵۰ و ۱۵۶ قانون اساسی شورایی به نام شورای حفظ حقوق بیت‌المال در امور اراضی و منابع طبیعی تشکیل شد.^۱

مطابق دستورالعمل قوه قضاییه که مصوب ۱۳۸۳/۴/۲۷ می‌باشد شورای مذکور تحت ریاست رییس قوه قضاییه وظیفه‌ی حفظ حقوق عامه و بیت‌المال را بر عهده دارد. برخورد قاطع با افرادی که به منظور تحصیل مال نامشروع و زمین‌خواری مرتکب تصرف، تخریب و تجاوز به اراضی و املاک دولتی و عمومی و منابع طبیعی و انفال می‌شوند و یا با سندسازی قصد تصاحب آن را دارند از وظایف این شورا است که باید رسیدگی به جرایم موضوع زمین‌خواری را به صورت ویژه و تخصصی به محاکم ذیربط ارجاع نماید.

به موجب مواد ۳ و ۵ این دستورالعمل، دادستان کل کشور دبیر این شورا است و دادستان‌های عمومی و انقلاب هر شهرستان در شورای هر شهر عضو این شورا می‌باشند که باید در جهت پیشگیری از جرایم مذکور، اقدامات مناسب پیش‌بینی شده در ماده ۸ دستورالعمل را انجام دهند. بنابر این، همان‌طور که ملاحظه می‌شود دادستان کل کشور و دادستان‌های شهرستان‌ها در جهت حفظ اراضی و منابع طبیعی متعلق به جامعه نقش اساسی دارند. این مقامات باید راه‌حل‌ها و سیاست‌های موثری را ارائه و اتخاذ نمایند تا از وقوع جرایم مربوط به اراضی، اموال و املاک دولتی و عمومی جلوگیری شود.

ه: ریاست و نظارت بر ضابطین دادگستری^۲

به موجب بند ب ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱، ریاست و نظارت بر ضابطین دادگستری از حیث وظایفی که به عنوان ضابط برعهده دارند با

^۱ نقره کار، پیشین، ص ۱۵۱.

^۲ برای مطالعه بیشتر رک. گلدوست جویباری، رجب، آیین دادرسی کیفری، انتشارات جنگل، چاپ سوم، ۱۳۹۳، ص ۶۹ تا ۹۰.

دادستان است. بنابر این، مسئولیت دادستان عمومی و انقلاب هر شهر از جهت نظارت بر کار ضابطین دادگستری بسیار مهم و اساسی است.

هر قدر دادستان در جهت آموزش ضابطین همت گمارد به همان میزان از ارتکاب جرایم مرتبط با وظایف ضابطین پیشگیری خواهد شد. نیروهایی که در ارتباط با وظیفه‌ی ضابطی فعالیت می‌کنند باید توسط مسئولین و فرماندهان مربوطه تحت آموزش‌های لازم و کافی قرار گیرند تا بتوانند به خوبی از عهده‌ی انجام مسئولیت خویش برآیند. پر واضح است که دادستان هر شهر به عنوان رییس و ناظر بر اعمال ضابطین باید تلاشی مضاعف در جهت آموزش این نیروها معمول دارد تا از وقوع جرایمی که احیاناً از سوی مامورین ضابط در راستای وظایفشان ارتکاب می‌یابد، مانند وقایعی که در زندان کهریزک رخ داد^۱، جلوگیری کند.

گفتار دوم: نقش دادستان در پیشگیری از جرم از منظر پیشگیری وضعی

علاوه بر موارد و مصادیقی که در راستای نقش دادستان در پیشگیری از وقوع جرم (پیشگیری اولیه)^۲ مورد اشاره قرار گرفت، از منظر پیشگیری وضعی (پیشگیری ثانویه)^۳ نیز می‌توان موارد دیگری را در راستای نقش دادستان در پیشگیری از جرم به صورت فیزیکی و وضعی برشمرد.

تنها نهادی که در قوه قضاییه به عنوان سنگر اول مبارزه با جرایم نقش ایفا می‌کند دادرسی عمومی و انقلاب است. بنابر این، مقامات قضایی دادرسی و در راس آن دادستان عمومی و انقلاب نخستین مقامات قضایی هستند که در جریان وقوع انواع و اقسام جرایم، از خرد تا کلان، قرار می‌گیرند و دادرسی نخستین نهادی است که مسئولیت پیگرد قضایی پرونده‌های کیفری را مطابق قواعد و مقررات کیفری بر عهده دارد.

با این وصف، به لحاظ برخورد مستقیم مقامات قضایی دادرسی با متهمین و مرتکبین جرایم، آن‌ها بیش از دیگر قضات، با کیفیت و کمیت جرایم و شیوه‌های مختلف ارتکاب آن‌ها آشنا

^۱. رک. گزارش کمیته تحقیق و تفحص مجلس شورای اسلامی و گزارش سازمان قضایی نیروهای مسلح کشور.

^۲. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «پیشگیری از بزه‌کاری و پلیس محلی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۶-۲۵، ۱۳۷۸، صص ۱۳۸ و ۱۳۹.

^۳. همان.

هستند و تجارب گران قدری در زمینه‌ی مبارزه با جرایم و راه‌حل‌های پیشگیری از جرم در اختیار دارند. از همین رو باید اذعان داشت مقامات قضایی دادسرا و از همه مهم‌تر دادستان که ریاست و نظارت بر همه‌ی امور دادسرا و اعمال ضابطین دارد بیش از دیگران می‌توانند در پیشگیری از وقوع جرم و ارائه‌ی راه‌کارهای مناسب در این زمینه نقش ایفا کنند. در این گفتار مواردی را که می‌توانند از لحاظ وضعی نقش دادستان را در پیشگیری از جرم برجسته سازند مورد بررسی قرار می‌دهیم.

الف: حفظ نظم و امنیت عمومی

خطرترین وظیفه‌ی دادستان در راستای پیشگیری از جرم، حفظ نظم و امنیت عمومی است. دادستان با در اختیار داشتن کلیه‌ی ضابطین باید در جهت تحقق این وظیفه همت گمارد. دادستان با توجه به شناختی که از بافت محیطی و اجتماعی شهر خویش دارد می‌تواند نقاط جرم‌خیز را شناسایی و در جهت پیشگیری از وقوع جرم نیروهای امنیتی یا انتظامی مورد نیاز را در آن نقاط مستقر سازد و با این تمهید مانع از ارتکاب جرم توسط اشرار یا باندهای تبهکاری گردد؛ به ویژه این که دادستان هر شهرستان عضو مدعو شورای تامین همان شهر نیز می‌باشد^۱. بنابر این، در این راستا می‌تواند نقش ویژه‌ای را در پیشگیری از جرایم علیه امنیت عمومی برای دادستان در نظر داشت.

با عنایت به وظیفه‌ی انتظامی - امنیتی ضابطین خصوصاً مامورین وزارت اطلاعات و نیروی انتظامی چنانچه آن‌ها احتمال وقوع جرایم علیه امنیت شهروندان را گزارش دهند، دادستان با صدور دستور مقتضی راه‌کارهای پیشگیری از وقوع جرایم از قبیل تعقیب و مراقبت‌های محسوس و عنداللزوم نامحسوس را به آن‌ها اعلام خواهد داشت.

ب: حفظ اموال، اراضی و املاک عمومی و دولتی

دادستان هر شهر وظیفه تعقیب و رسیدگی به جرایم علیه اموال، اراضی و املاک عمومی و دولتی را برعهده دارد. بنابر این، جهت جلوگیری از وقوع چنین جرایمی دادستان می‌تواند راه‌کارهای مناسب و ضروری را پیشنهاد نموده و به مرحله‌ی اجرا گذارد. شکی نیست که مراقبت از

^۱ تبصره ماده ۶ قانون راجع به تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور مصوب ۱۳۶۲.

جنگل‌ها، مراتع، و حفظ محیط زیست از وظایف ارگان‌های ذیربط می‌باشد لیکن دادستان در جهت پیشگیری از جرایم علیه جنگل‌ها و مراتع و محیط زیست می‌تواند راه‌حل‌های وضعی و عملیاتی پیشنهاد کند و آن‌ها را به مرحله‌ی اجرا درآورد. به عنوان مثال دادستان می‌تواند پیشنهاد کند جهت حفظ جنگل‌ها و مراتع کشور همانند گذشته گارد ویژه تشکیل گردد. بدیهی است نیروی انتظامی با توجه به گستردگی وظایفش نمی‌تواند به خوبی از عهده‌ی این کار برآید و توان و نیروی کافی را برای انجام این وظیفه ندارد. بنابر این، جهت پیشگیری از ارتکاب جرایم علیه جنگل‌ها و مراتع کشور نیاز به نیروی ثابت و کارآمد می‌باشد که البته قانون‌گذار باید با تصویب قانون در مسیر تحقق آن گام بردارد و تا آن زمان دادستان می‌تواند از سایر ضابطین مانند بسیج و نیروی انتظامی در نقاطی از کشور که احتمال وقوع این دسته از جرایم بیشتر است ماموریت دهد تا از ارتکاب آن‌ها پیشگیری کنند.

بدیهی است همان‌گونه که مستقر نمودن مامورین حفاظت در اماکن مهم مانند فروشگاه‌های زنجیره‌ای رفاه یا شهروند یا بانک‌ها می‌تواند نقش موثری در پیشگیری از وقوع جرم سرقت اموال و وجوه داشته باشد، حضور دایم گارد مخصوص حفاظت از جنگل‌ها و مراتع کشور می‌تواند به صورت فیزیکی و وضعی از وقوع جرایم مربوط به این مناطق پیشگیری نماید. بنابر این، با رفع مشکل قانونی و وضع قانون لازم دادستان می‌تواند با نظارت و ارائه‌ی تعلیمات از وقوع این دسته از جرایم پیشگیری کند.

ج: پیشگیری از تخلفات و جرایم رانندگی

اگرچه وظیفه اصلی پیشگیری از تخلفات و جرایم رانندگی بر عهده‌ی نیروی انتظامی است، لیکن دادستان نیز می‌تواند در راستای پیشگیری وضعی از این جرایم نقشی اساسی داشته باشد. گرچه پیشگیری کارآمد در این زمینه و به ویژه کاهش تلفات ناشی از تصادفات - که متأسفانه در هر سال در مقایسه با آمار کشورهای دیگر روبه افزایش است - مستلزم همکاری و مساعدت نهادهای مختلف از قبیل شهرداری و وزارت راه و شهرسازی است که باید در جهت راه‌کارهای فیزیکی و وضعی مناسب از قبیل اصلاح نقاط حادثه‌خیز و ایجاد راه‌های مناسب گام بردارند، لیکن در وضعیت فعلی دادستان هر شهر می‌تواند برای پیشگیری از تخلفات و جرایم رانندگی به مامورین راهنمایی و رانندگی به عنوان ضابط قوه قضاییه ماموریت دهد با استقرار در راه‌های مهم، از وقوع جرایم احتمالی پیشگیری کنند.

د: حفظ منابع ملی (میراث فرهنگی و آثار تاریخی) و منابع نفت و گاز

مبارزه با اقداماتی مانند حفاری‌های غیر مجاز برای به دست آوردن میراث فرهنگی و یا تخریب آثار ملی و فرهنگی کشور که میراث ملی را مورد تهدید جدی قرار می‌دهند، همچنین حفظ منابع نفت و گاز که انفال محسوب و متعلق به کلیه‌ی آحاد ملت می‌باشند از وظایف دولت و حاکمیت است. در این راستا برخورد با مرتکبین جرایم علیه تاسیسات نفت و گاز و یا تجاوز به منابع و ثروت‌های مذکور جزو وظایف دادستان می‌باشد.

دادستان برای پیشگیری از جرایم علیه منابع ملی کشور می‌تواند تدابیر و راه‌حل‌های مناسبی ارائه و به مرحله اجرا گذارد. اگرچه دادستان می‌تواند به طور مقطعی با استفاده از ضابطین و دستور استقرار آن‌ها در پالایشگاه‌ها و اماکن تاریخی به صورت فیزیکی و وضعی از وقوع جرایم پیشگیری کند، لیکن رفع مشکل اساسی در این زمینه نیازمند وضع قوانین موثر است تا دادستان ضابطین خاصی مانند گارد مخصوص حفاظت از منابع نفت و گاز و یا میراث فرهنگی و آثار تاریخی در اختیار داشته باشد تا بتواند رسالت خطیر پیشگیری از وقوع این دسته از جرایم را به نحو شایسته انجام دهد.

در قانون جدید آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با وجود این که قانون‌گذار وظایف و اختیارات دادستان را در مواد ۶۴ تا ۸۸ پیش‌بینی و تبیین کرده است، لیکن متأسفانه هیچ‌یک از مواد مذکور در راستای وظیفه‌ی پیشگیری از وقوع جرم نمی‌باشد؛ بلکه این مواد بیان قواعد و مقرراتی است که برای دادستان در مرحله‌ی کشف و تحقیق جرایم و تعقیب متهمین وجود دارد. باید گفت به هر دلیل پیشگیری از وقوع جرم از اول انقلاب تا کنون مورد غفلت قانون‌گذار بوده است.

نتیجه‌گیری

دادسرا به عنوان بخش عملیاتی قوه قضاییه، نخستین سنگر مبارزه با جرایم و برخورد قضایی با متهمین و مجرمین است. از همین رو طبیعی است که مقامات قضایی دادسرا و در راس آن دادستان که از نزدیک و به طور ملموس با جرم و شیوه‌های ارتکاب آن مواجه هستند، بهتر از سایر قضات می‌توانند در پیشگیری از وقوع جرایم نقش داشته و راه‌کارهای مناسب و عملی برای پیشگیری از جرم ارائه کنند.

اگرچه قانون‌گذار حضور دادستان را در بعضی از شوراها و ستادها با محوریت پیشگیری از

جرايم ضروري دانسته، ليکن راه کارهای روشن و شفافى را در راستای وظايف دادستان جهت پیشگیری از وقوع جرم پیش‌بینی نکرده است و از این لحاظ خلا قانونی وجود دارد. به ویژه این که دادستان برای اجرای طرح‌های پیشگیرانه نیازمند نیروهای تخصصی از قبیل پلیس قضایی، گارد جنگل و مرتع و گارد صنعت نفت و گاز است که متاسفانه در این زمینه قانون‌گذار تا کنون اقدامی نکرده است.

در جهت رفع مشکل و پیش‌بینی راه کارهای مناسب جهت پر رنگ کردن نقش دادستان در پیشگیری از وقوع جرم می‌توان موارد زیر را پیشنهاد کرد:

۱. قانون‌گذار باید با وضع قوانین، نیروهای کارآمدی را تحت عنوان ضابطین خاص، از قبیل گارد حفاظت از جنگل‌ها و مراتع کشور، پلیس قضایی، گارد حفاظت از منابع و تاسیسات نفت و گاز و آب، و گارد حفاظت از میراث فرهنگی و آثار تاریخی در اختیار دادستان قرار دهد.
۲. دادستان هر شهر باید راه کارهای موثر پیشگیری از وقوع جرم یا تخلف را به ادارات و سازمان‌های دولتی آموزش دهد.
۳. گردآوری اطلاعات و نتایج راه کارهای پیشگیری در سطح شهر و ارائه‌ی آن به دادستان کل کشور جهت ایجاد هماهنگی و اتخاذ رویه‌ی واحد در جرایم مشابه بسیار راه‌گشاست.
۴. مجرمین حرفه‌ای و سابقه‌دار در شهر باید تحت نظارت و کنترل باشند و راه کارهای مناسبی جهت اصلاح و درمان آن‌ها در پیش گرفته شود.
۵. آگاهی‌بخشی عمومی در زمینه پیشگیری از وقوع جرم با استفاده از رسانه‌های عمومی و همچنین افزایش آگاهی نوجوانان و جوانان در زمینه‌ی رفتارهای مخاطره‌آمیز و جرم‌زا و ارتقای مهارت‌های لازم در برابر رفتارهای ناهنجار و جرم‌زا، به عنوان جزئی از سیاست‌های موثر پیشگیرانه در کانون توجه باشد.

منابع

الف: کتاب‌ها

۱. آشوری، محمد، آیین دادرسی کیفری، جلد اول، انتشارات سمت، چاپ نهم، ۱۳۸۴.
۲. گلدوست جویباری، رجب، آیین دادرسی کیفری، انتشارات جنگل، چاپ سوم، ۱۳۹۳.
۳. نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ و هاشم‌بیگی، حمید، دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی با همکاری کتابخانه گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۴. نقره‌کار، محمدصالح، نقش دادستان در صیانت از حقوق عامه، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۸.

ب: مقالات

۵. آزاد ارمکی، تقی، «بررسی طرح ارتقای امنیت»، روزنامه اعتماد، شماره ۱۵۷۴، سه‌شنبه، ۴ دی ماه ۱۳۸۶.
۶. سالارکبا، محمود، «برخورد با ضابطان متخلف در طرح امنیت اجتماعی»، روزنامه آفتاب یزد، شماره ۲۲۴۳، ۲۵ آذر ۱۳۸۶.
۷. صفاری، علی، «انتقادات وارده بر پیشگیری وضعی از جرم»، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳۶-۳۵، ۱۳۸۱.
۸. میرخلیلی، سیدمحمود، «پیشگیری وضعی از نگاه آموزه‌های اسلام»، مجله فقه و حقوق، سال اول، شماره اول، تابستان ۱۳۸۳.
۹. نجفی ابرنآبادی، علی حسین، «پیشگیری از بزه‌کاری و پلیس محلی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۶-۲۵، ۱۳۷۸.
۱۰. نقره‌کار، محمدصالح، «نقش دادستان در پایش حقوق زیست‌محیطی»، در: کتاب نقش دادستان در صیانت از حقوق عامه، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۸.

